

Artur Lisowski <https://orcid.org/0000-0003-4982-2542>
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: artad.lisowski@gmail.com

Tożsamość jako zjawisko samostanowienia jednostki w oparciu o teorię queer studies

Identity as a phenomenon of individual self- determination based on queer studies theory

https://doi.org/10.25312/2391-5145.18/2023_02a1

Streszczenie

Tożsamość dotyczy z jednej strony sposobu, w jaki jednostka uważa i konstruuje siebie jako członka określonych grup społecznych: narodu, klasy społecznej, poziomu kulturowego, etniczności, płci, zawodu, z drugiej jednak strony – sposobu, w jaki normy tych grup sprawiają, że każda jednostka myśli, zachowuje się, zajmuje pozycję i odnosi się do siebie, do innych, do grupy, do której należy, i do grup zewnętrznych rozumianych, postrzeganych i klasyfikowanych jako inność.

Podążając za tezami Michela Foucaulta, Jacques’a Derridy i Julii Kristevej, teoria queer kwestionuje naturalność tożsamości płciowej, tożsamości seksualnej i aktów seksualnych każdej jednostki, twierdząc, że są one w całości lub częściowo skonstruowane społecznie, a zatem jednostek nie można opisać za pomocą ogólnych terminów, takich jak *heteroseksualny* czy *kobieta*. Teoria queer podważa więc powszechną praktykę dzielenia opisu osoby tak, by „pasowała” do jednej lub kilku konkretnych, zdefiniowanych kategorii.

Słowa kluczowe: tożsamość, orientacja seksualna, płeć, heteroseksualizm, homoseksualizm, queer, LGBT, role społeczne

Abstract

Identity concerns, on the one hand, the way in which an individual considers and constructs himself or herself as a member of specific social groups: nation, social class, cultural level, ethnicity, gender, occupation on the other hand, however, the way in which the norms of these groups make each individual think, behave, position and relate to himself or herself, to others, to the group to which he or she belongs and to external groups understood, perceived and classified as otherness.

Following the theses of Michel Foucault, Jacques Derrida and Julia Kristeva, queer theory questions the naturalness of each individual's gender identity, sexual identity and sexual acts, arguing that they are wholly or partially socially constructed and therefore individuals cannot be described by general terms such as 'heterosexual' or 'female'. Queer theory therefore challenges the common practice of compartmentalising the description of a person so that they 'fit' into one or more specific, defined categories.

Keywords: identity, sexual orientation, gender, heterosexuality, homosexuality, queer, LGBT, social roles

Wprowadzenie

Analizując zagadnienie tożsamości jako zjawisko samostanowienia jednostki w oparciu o teorię queer, można dostrzec, jak postępujące badania psychologiczne, socjologiczne i antropologiczne wzajemnie się uzupełniają, tłumacząc skomplikowaną sferę ludzkiej tożsamości i tego, jak jednostka określa siebie lub jest określana przez innych.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie, czy tożsamość jednostki jako wyraz samostanowienia o sobie jest ontologicznie ugruntowana w sferze biologiczno-psychologicznej, czy też społeczno-kulturowej. Obie te sfery mają silnie rozwinięte koncepcje apologetyczne i bywają zestawiane jako przeciwległe bieguny spektrum ludzkiej osobowości.

Współcześnie koncepcja społeczna w rozumieniu pluralistycznego konglomeratu indywidualnych jednostek nadal nie jest wolna od stereotypów, ról społecznych i szeroko pojętej wizji normatywności. Istotne i wciąż aktualne jest zatem zastanawianie się nad tym, jak tożsamość jednostki wpływa na ten konglomerat i w jaki sposób oddziałuje z pozostałą częścią społeczeństwa.

Podczas gdy studia nad społecznością LGBT+ analizują w szczególności to, jak zachowanie jest definiowane jako „naturalne” albo „nienaturalne” w porównaniu z zachowaniem heteroseksualnym, teoria queer stara się objąć każdą aktywność seksualną lub tożsamość, która mieści się w kategoriach normatywnych i dewiacyjnych¹.

Jak definiujemy tożsamość człowieka? Jest to sfera wymagająca szerokiego i wielowymiarowego spojrzenia, które sprawia, że każdy z nas jest niepowtarzalny i wyjątkowy. Ujęcie to obejmuje również tożsamość płciową – pojęcie, które istnieje od lat pięćdzie-

---

¹ L. Downing, *The Cambridge Introduction to Michel Foucault*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

siątych i sześćdziesiątych ubiegłego wieku. W ostatnich latach dużo uwagi poświęca się zrozumieniu oddziaływania tożsamości psychoseksualnej na pluralistyczną wspólnotę demokratycznych państw. Poniższa analiza opiera się w swoim kluczu poznawczym na badaniach amerykańskiego biologa i seksuologa Alfreda Kinseya, dlatego więc można zawęzić zakres reminiscencji do kręgu kultury amerykańskiej i pośrednio do analogicznych odniesień w Europie. W rzeczywistości debata bardzo często przybiera zabarwienie emocjonalno-ideologiczne, odbiegając tym samym od płaszczyzny naukowej, która jako jedyna może zapewnić kompleksowe zrozumienie wielowymiarowości podejmowanych tematów².

Rola płci w określaniu własnej tożsamości

Kategoria płci została wprowadzona do debaty publicznej stosunkowo niedawno, żeby oznaczyć konfiguracje, które płeć i, odpowiednio, pożądanie seksualne przyjmują poprzez oddziaływanie określonej kultury. Aby jasno określić zagadnienie i jego konfigurację, konieczne jest operowanie określoną terminologią, co pozwoli uniknąć nieporozumień związanych z nakładaniem się różnych kategorii, o których mowa. W rzeczywistości tożsamość seksualną opisują co najmniej cztery zmienne: płeć biologiczna; to, co ja identyfikuję jako tożsamość seksualną; tożsamość płciowa o charakterze psychologicznym, odnosząca się do akceptacji lub nieakceptacji swojej płci biologicznej; rola płciowa, odnosząca się do zachowań seksualnych, które społeczeństwo promuje i których oczekuje od jednostki; orientacja seksualna, określana przez kierunek, w którym skierowane jest pożądanie seksualne jednostki³.

Tożsamość płciowa jest jednym z podstawowych elementów w procesie konstruowania tożsamości seksualnej i osobistej, procesem dynamicznym i plastycznym pod wpływem kultury, do której się należy, określającym sposób widzenia siebie w relacji ze społeczeństwem⁴.

W momencie narodzin, na podstawie genetycznego wyposażenia płciowego, czyli tego, jak prezentują się zewnętrzne narządy płciowe, każdej osobie przypisywana jest płeć: żeńska w przypadku sromu lub męska w przypadku penisa i jąder⁵. Jest to definicja czysto anatomiczna, podczas gdy tożsamość płciowa reprezentuje postrzeganie siebie przez każdą osobę jako mężczyznę lub kobietę, lub czasami jako należących do kategorii innych niż mężczyzna czy kobieta. Nie każdy, kto rodzi się z żeńskimi narządami płciowymi, dorasta, czując się kobietą, tak samo jak nie każdy, kto rodzi się z męskimi narządami płciowymi, dorasta, czując się mężczyzną⁶.

² S. Epstein, *A Queer Encounter: Sociology and the Study of Sexuality*, „Sociological Theory” 1994, Vol. 12(2).

³ J. Butler, *Critically Queer*, [w:] S. Phelan (red.), *Playing with fire: queer politics, queer theories*, Routledge, Nowy Jork 1997.

⁴ A.I. Green, *Queer Theory and Sociology: Locating the Subject and the Self in Sexuality Studies*, „Sociological Theory” 2007, Vol. 25(1).

⁵ Por. R. Piprek, J.Z. Kubiak, *Historia badań nad determinacją płci*, „Kosmos” 2020, nr 68(4).

⁶ Tamże.

Dysforia płciowa odnosi się do afektywnego i poznawczego dyskomfortu w odniesieniu do przypisanej nam płci i polega na stanie rozłączenia między płcią (przypisaną przy urodzeniu) a tożsamością płciową. Dotyczy to wszystkich osób, które czują, że należą do innej płci niż ta przypisana im przez anatomię lub które nie czują przynależności ani do płci żeńskiej, ani do męskiej, lub których tożsamość płciowa jest płynna, oscylująca między kobiecą a męską. Płeć wyrażana przez daną osobę wykracza poza to, co zostało jej przypisane w momencie urodzenia⁷.

Płeć i gender w ujęciu kulturowym

Wbrew powszechnemu przekonaniu gender i płeć biologiczna to dwa różne aspekty i nie zawsze się pokrywają. Na poziomie kulturowym w rzeczywistości biologiczne różnice między płciami są postrzegane jako silnie odpowiadające głębokim i niezmiennym różnicom między płciami: na przykład, jeśli dana osoba jest płci żeńskiej, to jest kobietą i będzie uprzejma i gościnna. Ta wymuszona zgodność jest określana w literaturze jako esencjalizm psychologiczny i prowadzi do postrzegania płci wyłącznie na podstawie biologicznych różnic między mężczyznami i kobietami⁸.

To, czego społeczeństwo oczekuje od nas wszystkich, staje się naszym sposobem bycia; nasza tożsamość ma swoje źródła w cechach przypisywanych grupie, do której należymy. Zgodnie z tą perspektywą płeć można przypisać mężczyźnie i kobiecie jako istotom społecznym, osadzonym w normatywnym i relacyjnym kontekście⁹.

Kulturowo bycie mężczyzną nie oznacza posiadania męskiej płci, tak jak bycie kobietą nie oznacza posiadania płci żeńskiej. Tożsamościowe utożsamianie się z mężczyzną lub kobietą jest znacznie częściej zbieżnością doświadczalnego poczucia siebie i postrzegania świata, czyli tego, czego nauczyliśmy się w relacjach społecznych oraz w relacjach z innymi¹⁰.

W społeczeństwie (na przykład amerykańskim), gdzie koncepcja binaryzmu jest silna i dominująca, role płciowe można rozumieć jako zbiór oczekiwanych wzorów zachowań i obowiązków, które zbiegają się u osoby zajmującej określoną pozycję społeczną. Role, które mężczyźni i kobiety zajmują w społeczeństwie, powinny zdaniem niektórych środowisk pokrywać się z przypisaną im przy urodzeniu płcią¹¹.

Tożsamość płciowa jest w rzeczywistości czymś szerszym niż zaznaczenie pola M lub K w akcie urodzenia czy innym dokumencie i może obejmować alternatywy wykraczające poza binarne stereotypy. Chociaż międzynarodowa społeczność naukowa nie ma jednomyślnej opinii na ten temat, możemy pomyśleć o „spektrum”, które łączy dwie skrajności płci męskiej i żeńskiej.

⁷ S. Bogusławski, *Mała encyklopedia medycyny*, PWN, Warszawa 1990, s. 920.

⁸ D.A. Snow, P.E. Oliver, *Social movements and collective behaviour*, [w:] K.S. Cook, G.A. Fine, J.S. House (red.), *Sociological Perspectives on Social Psychology*, Allyn and Bacon, Boston 1995.

⁹ Tamże.

¹⁰ D.J. Terry, M.A. Hogg, *Group norms and the attitude-behavior relationship: A role for group identification*, „Personality and Social Psychology Bulletin” 1996, Vol. 22(8).

¹¹ Tamże.

Przejdźmy więc do kwestii „spektrum płci”, które nawiązuje do zagadnienia tożsamości w oparciu o teorię queer studies¹²:

- Cisgender oznacza stan mężczyzn i kobiet, którzy identyfikują się z płcią odpowiadającą ich płci biologicznej.
- Transgender jest terminem parasolowym, wskazuje na osobę, która nie stosuje się do oczekiwań, ról, postaw związanych z płcią przypisaną przy urodzeniu.
- Transseksualizm nie jest tożsamy z transgender, ale wskazuje na te osoby transseksualne, które – nie identyfikując się ze swoją płcią biologiczną – rozpoczęły proces leczenia mający na celu zmianę ich ciała na płć, z którą się identyfikują.
- Płć niebinarna to termin przyjęty przez osoby, które nie uznają binarnej konstrukcji płci, czyli idei, że istnieją tylko płcie żeńskie i męskie; definicja ta obejmuje zarówno osoby genderqueer, które identyfikują się z osobistą mieszanką dwóch płci, jak i osoby genderfluid, których tożsamość płciowa jest płynna i oscyluje między męską a żeńską.
- Agender wskazuje na osoby, które odmawiają identyfikacji z jedną płcią.
- Z biologicznego punktu widzenia istnieje również stan interseksualności, dotyczący tych osób, których chromosomy płciowe, hormony bądź genitalia nie są wyłącznie męskie lub żeńskie¹³.

Orientacja afektywna

Podczas gdy tożsamość płciowa dotyczy postrzegania siebie, orientacja afektywna wskazuje, do której płci skierowany jest pociąg, będący wynikiem interakcji czynników biologicznych, genetycznych, środowiskowych i kulturowych. Orientacja afektywna jest również uważana za wymiar płynny, który może potencjalnie zmieniać się w czasie¹⁴.

Atrakcja odnosi się do formy pożądania doświadczanego wobec innej osoby, charakteryzującego się silnym zaangażowaniem fizycznym i emocjonalnym. Istnieją różne rodzaje przyciągania: romantyczne, zmysłowe, seksualne, estetyczne i platoniczne. Każdy z nas może nie doświadczać żadnej, niektórych lub wszystkich form przyciągania do kogokolwiek, jednej lub więcej płci¹⁵.

Orientacja seksualna nie pokrywa się z płcią: są to dwa różne aspekty, które mogą się łączyć na wiele sposobów. Również w tym przypadku nie ma tylko dwóch pól do zaznaczenia, istnieje wiele niuansów, które są istotne w kontekście socjologicznego postrzegania grup społecznych i samostanowienia jednostek. Niuanse te badał w szczególności amerykański biolog i seksuolog Alfred Kinsey¹⁶. Swoimi badaniami, pod koniec lat czterdziestych, wprowadził on kryterium stopniowości pomiędzy różnymi orientacjami seksualnymi i sformułował faktyczną skalę. Skala Kinseya składa się z siedmiu poziomów,

¹² Por. J. Spade, C. Valentine, *The kaleidoscope of gender: prisms, patterns, and possibilities*, Pine Forge Press, 2011.

¹³ Tamże.

¹⁴ C.L. Ridgeway, S.J. Correll, *Unpacking the Gender System: A Theoretical Perspective on Gender Beliefs and Social Relations*, „Gender” 2004, Vol. 18(4).

¹⁵ Tamże.

¹⁶ D. Drucker, *The classification of sex: Alfred Kinsey and the organization of knowledge*, Pittsburgh 2014.

gdzie 0 oznacza orientację wyłącznie heteroseksualną, 6 – wyłącznie homoseksualną, pośrodku (3) znajduje się biseksualizm, a między tymi trzema biegunami znajdują się stadia względne.

Analizowana grupa poznawcza stanowiła zróżnicowanych pod względem wieku, płci, środowiska oraz pochodzenia mieszkańców Stanów Zjednoczonych. Na podstawie badań statystycznych, ankiet i rozmów Alfred Kinsey opracował niniejszą skalę¹⁷:

– Osoba heteroseksualna to ktoś, kto identyfikuje się z jedną płcią i jest pociągany wyłącznie przez osoby płci przeciwnej.

– Osoba homoseksualna to osoba, którą pociągają ludzie tej samej płci; definicja ta obejmuje lesbijki i gejów.

– Osoba biseksualna czuje pociąg do ludzi obu płci, męskiej i żeńskiej.

– Panseksualista to ktoś, kto czuje pociąg do osób niezależnie od płci drugiej osoby; termin ten obejmuje osoby o płynnej lub niebinarnej tożsamości; różne niuanse znaczeniowe pomiędzy biseksualizmem a panseksualizmem wyjaśnia etymologia tych dwóch słów, ponieważ przedrostek *bi-* oznacza *dwa* i w tym przypadku odnosi się do dwóch płci, męskiej i żeńskiej, podczas gdy *pan-* oznacza *wszystkie* i lepiej oddaje wielość tożsamości, do których odnosi się termin *panseksualizm*.

– Aseksualista to ktoś, kto nie odczuwa żadnego rodzaju pociągu seksualnego, ani do osób płci przeciwnej, ani do osób własnej płci, mimo że jest zdolny do przeżywania głębokich uczuć i nawiązywania znaczących relacji¹⁸.

Orientacja seksualna nie jest etykietą, którą musimy koniecznie przyporządkować i nosić do końca życia, ale raczej płynnym stanem, który może się zmienić na przestrzeni lat, nawet w dorosłym życiu. W rzeczywistości wiele badań psychologicznych i naukowych pokazuje, że nie jest rzadkością posiadanie płynnej orientacji seksualnej. Płynność seksualna przejawia się zarówno u mężczyzn, jak i u kobiet, ponieważ zdolność do zmiany swoich skłonności seksualnych jest wrodzona u ludzi, ale według statystyk to kobiety są bardziej otwarte i chętne do zaakceptowania tych zmian¹⁹. Sam Kinsey uważał, że „wynik” osoby w jego skali może się zmieniać, nawet znacząco, w ciągu całego życia. Dla wielu może to być destabilizujące doświadczenie, dlatego szczególnie ważne jest uwrażliwianie społeczne na szerokie spektrum tożsamości danej jednostki. Negatywne wzorce i stereotypy często prowadzą do stygmatyzacji, a nawet prześladowań, które odbijają się na zdrowiu psychicznym tych osób, prowadząc do stanów depresyjnych czy prób samobójczych²⁰.

Uznawanie orientacji seksualnej gejów, lesbijek i osób biseksualnych za dewiacyjną prowadzi do stereotypów i procesów stygmatyzacji. Wrogość wobec osób „dewiacyjnych” wynika bowiem z heteronormatywnych przekonań, które narzucają pogląd o heteroseksualności jako jedynej akceptowanej i dopuszczalnej postawie. Negatywne spojrzenie na gejów, lesbijki i biseksualistów powoduje rozpowszechnianie mitów, które często są

---

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ D.M. Halperin, *The Normalization of Queer Theory*, „Journal of Homosexuality” 2003, Vol. 45(2–4).

²⁰ Tamże.

nieuzasadnione i służą utwierdzeniu określonej koncepcji społecznej, a zarazem odrzuceniu wszystkich jednostek odmiennych tożsamościowo²¹.

Każdy człowiek konstruuje pierwotnie swoją seksualną tożsamość płciową w ciągu okresu dojrzewania, na podstawie swojej płci biologicznej, ale nie tylko. W rzeczywistości decydujące są relacje interpersonalne, jakie nawiązują się od urodzenia między dzieckiem a opiekunami. Rodzice w swoich relacjach z dzieckiem potwierdzają – poprzez świadome i nieświadome, werbalne i niewerbalne komunikaty – męskość lub kobiecość dziecka. Ojciec i matka mają wyobrażenie o tym, czym jest mężczyzna lub kobieta, co każda z płci musi lub nie musi robić, i na tym wyobrażeniu opierają swój sposób odnoszenia się do dziecka²².

Mężczyźni i kobiety używają rodzica tej samej płci jako modelu identyfikacji, co również przyczynia się do strukturyzacji tożsamości płciowej, zwłaszcza jeśli dany rodzic czuje się dobrze i komfortowo w swojej męskości bądź kobiecości²³.

Innym podstawowym aspektem, który służy wzmocnieniu tożsamości, jest uznanie rodzica płci przeciwnej. Chodzi tu o gotowość do postawienia się w roli obiektu miłości, który odwzajemnia się miłością o takiej samej intensywności. Miłość, w której nie działa aspekt seksualny, lecz intensywność uczucia, akceptacji, uznania dla rodzica płci przeciwnej, odbija, jak w lustrze, „piękny” obraz, który będzie towarzyszył dorastającemu dziecku w jego relacjach i spotkaniu z drugim człowiekiem²⁴.

W odniesieniu do tożsamości seksualnej można mówić także o pojęciu roli seksualnej, która jest elementem związanym ze społecznym sprzężeniem zwrotnym. Na rolę seksualną składa się zestaw oczekiwań, jakie stawia się danej osobie na podstawie płci biologicznej, do której należy. W naszej kulturze istnieją różne oczekiwania dotyczące zachowań uznawanych za właściwe dla poszczególnych płci, choć obserwuje się pozytywną tendencję do zmiany pewnych sztywnych stereotypów²⁵.

W okresie dojrzewania, kiedy wzmacnia się i utrwała tożsamość seksualna, dochodzi do oderwania się młodych ludzi od pierwotnych postaci identyfikacji (rodziców), aby dalej – już indywidualnie i samodzielnie – określać identyfikację z rolami męskimi i kobiecymi²⁶. W tej perspektywie modele proponowane przez środki masowego przekazu nabierają szczególnego znaczenia, zwłaszcza dla tych, którzy z różnych powodów nie mogli znaleźć skutecznych modeli identyfikacji w rodzinie u osób dorosłych stanowiących punkt odniesienia. Przydatne jest wówczas uruchomienie zmysłu krytycznego, który pozwala zorientować się wśród niezliczonych proponowanych modeli i wybrać te, które najlepiej odpowiadają odczuciom wewnętrznym danej osoby²⁷.

²¹ D.J. Terry, M.A. Hogg, dz. cyt.

²² J. Butler, dz. cyt.

²³ D.A. Snow, P.E. Oliver, dz. cyt.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ J. Butler, dz. cyt.

Podsumowanie

Obecnie dokonuje się swoistego rozróżnienia pomiędzy orientacją seksualną a tożsamością seksualną. Ta ostatnia rozumiana jest w kategoriach uznania i internalizacji swojej orientacji seksualnej, a więc obejmuje różne elementy: samoświadomość, samoznaczenie, poczucie przynależności do grupy i kultury, akceptację, jak i autostygmatyzację, z istotnymi konsekwencjami dla podejmowania decyzji w zakresie kształtowania wsparcia społecznego, wzorców, przyjaźni i relacji interpersonalnych²⁸.

Jak wcześniej podkreślono, tożsamość jako zjawisko samostanowienia jednostki nie jest ściśle ugruntowana ontologicznie jedynie w sferze biologiczno-psychologicznej czy społeczno-kulturowej. Takie postrzeganie stanowi zbyt uproszczenie i może prowadzić do wykluczenia i stygmatyzacji indywidualnych uwarunkowań jednostki, która jest zbiorem wielu sfer i płaszczyzn poznawczych. Teoria queer studies odwołuje się do holistycznego postrzegania człowieka z całą jego złożonością, a zarazem odchodzi od prób wyznaczenia określonego punktu na płynnej skali seksualności i tożsamości seksualnej.

Dlaczego wobec tego nie postrzegać mężczyzny i kobiety jako przeciwległych biegunów kontinuum, w ramach którego mieszczą się wszelkie typologiczne odmiany tożsamości seksualnej, tożsamości płciowej, nawet orientacji seksualnej? Antropologiczne ujęcie jednostki posługuje się różnymi wzorcami w celu scharakteryzowania lub określenia owych przeciwległych biegunów kontinuum. Na przestrzeni wieków przyjęły się różnorodne podejścia do rozróżniania płynności oraz złożoności płci i płci biologicznej. W ostatnich dekadach dokonał się znaczący postęp w postrzeganiu spektrum tożsamości jako zjawiska samostanowienia jednostki, ponieważ dekonstrukcja płci rozluźnia binarne schematy, pomaga zdemontować stereotypy na temat osobistych uwarunkowań jednostki we wciąż zmieniającym się społecznym pluriversum, rozszerzając wielorakie i queerowe wymiary płci.

Bibliografia

- Bem S., *Męskość, kobiecość. O różnicach wynikających z płci*, GWP, Gdańsk 2000.
- Bogusławski S., *Mała encyklopedia medycyny*, PWN, Warszawa 1990.
- Butler J., *Critically Queer*, [w:] S. Phelan (red.), *Playing with fire: queer politics, queer theories*, Routledge, Nowy Jork 1997.
- Downing L., *The Cambridge Introduction to Michel Foucault*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.
- Drucker D., *The classification of sex: Alfred Kinsey and the organization of knowledge*, Pittsburgh 2014.
- Epstein S., *A Queer Encounter: Sociology and the Study of Sexuality*, „Sociological Theory” 1994, Vol. 12(2).

---

²⁸ C.L. Ridgeway, S.J. Correll, dz. cyt.

- Foucault M., *Historia seksualności*, PWN, Warszawa 2000.
- Green A.I., *Queer Theory and Sociology: Locating the Subject and the Self in Sexuality Studies*, „Sociological Theory” 2007, Vol. 25(1).
- Haggerty G.E., *Gay Histories and Cultures*, Taylor & Francis, 2000.
- Halperin D.M., *The Normalization of Queer Theory*, „Journal of Homosexuality” 2003, Vol. 45(2–4).
- Kochanowski J., *Od teorii dewiacji do teorii queer*, [w:] K. Slany, B. Kowalska, M. Śmietana (red.), *Homoseksualizm. Perspektywa interdyscyplinarna*, Nomos, Kraków 2005.
- LeVay S., *Gay, Straight, and the Reason Why: The Science of Sexual Orientation*, Oxford University Press, Oxford 2017.
- Piprek R., Kubiak J.Z., *Historia badań nad determinacją płci*, „Kosmos” 2020, nr 68(4).
- Ridgeway C.L., Correll S.J., *Unpacking the Gender System: A Theoretical Perspective on Gender Beliefs and Social Relations*, „Gender” 2004, Vol. 18(4).
- Snow D.A., Oliver P.E., *Social movements and collective behaviour*, [w:] K.S. Cook, G.A. Fine, J.S. House (red.), *Sociological Perspectives on Social Psychology*, Allyn and Bacon, Boston 1995.
- Spade J., Valentine C., *The kaleidoscope of gender: prisms, patterns, and possibilities*, Pine Forge Press, 2011.
- Terry D.J., Hogg M.A., *Group norms and the attitude-behavior relationship: A role for group identification*, „Personality and Social Psychology Bulletin” 1996, Vol. 22(8).